

A történész három kegyetlen igazsága

A. Sajti Enikő: *Impériumváltások, revízió, kisebbség.*
Napvilág Kiadó, Budapest, 2004

Megrázó, kegyetlen, de egyben tanulságos és megszívlelendő igazságokat tár fel A. Sajti Enikő nemrégiben a délvidéki magyarokról megjelent könyvében higgadtan, a rideg számok segítségével. Rendhagyó könyvismertetőnkben ezekről szólnak.

ELSŐ SZÁMÚ KEGYETLEN IGAZSÁG: A TRIANONI TRAGÉDIA

A szerző azt sugallja, hogy a trianoni szerződést nem Magyarország feldarabolása tette tragédiává. Számai és tényei mögött azonban az az igazság is ott rejlik: a feldarabolás önmagában legfeljebb a magyarok számára tragédia, az itt élő nemzetek többsége, elsősorban a délszlávok (Romániában a románok, Szlovákiában a szlovákok) viszont történelmi igazságtételnak fogták fel, és diadalmában üdvözölték. A számadatok ugyanis azt mutatják, hogy a Szerbiához csatolt Délvidék (nála indokoltabb ennek a meghonosodott megjelölésnek a használata, hisz nem szól Szerémségről, de még ő sem veszi figyelembe, hogy Dél-Bácska egy csücske Magyarországon maradt, és Bánát nagyobbik része Romániához került) nem volt magyar többségű terület. Még Bácskában is a lakosságnak csak 41,8 százaléka volt magyar, Bánátban pedig a bácskainál is nagyobb arányú - 43,9 százalék - volt a szerb lakosság létszáma. Hasonlóképpen másfajta tragédiát sugall a könyvnek azon közlése, hogy e terület Szerbiához csatolásáról egy többnemzetiségű terület, a Nagy Nemzetgyűlés döntött. Igaz, hogy tagjai között csak egy magyar volt és mellette ott volt 6 német, de 757 képviselője között 750 szlávból 578 volt szerb, 84 bunyevác, 62 szlovák, 21 ruszin, 3 sokác és 2 horvát. Sőt ebbe az irányba hat figyelmeztetés értékű értesítése is, hogy az újabban sokat emlegetett tétellel szemben az elcsatolt terület lakossága nemcsak eldönthette, hogy felveszi-e az új állam állampolgárságát vagy megtartja a régit, hanem 1922. július

26-áig - az optálási jog határideje lejártáig - az itt élő magyaroknak nem is ismerték el a szerbiai állampolgárságot. Ennek alapján 1918 és 1921 között 39 272 fő elhagyta a területet. Nemcsak azért nem távoztak többen, mert itt tartotta őket mindaz, amit a szülőföld jelentett, hanem az is, hogy látták: az anyaország képtelen őket befogadni (még ennyi menekülttel is óriási problémái voltak), és mindenképpen akadályozni próbálta az elvándorlást.

Trianont az tette igazán emberi tragédiává, hogy a határ megváltoztatásával gyökeresen megváltoztak a határ másik oldalára került magyarok életkörülményei. És már el is érkezünk A. Sajti Enikő első számú kegyetlen igazságának, a trianoni tragédiának az első részizagságához: ha a határ mind a két oldalán minden ember számára azonosak az életkörülmények, az emberi és politikai viszonyok, akkor a határoknak nincs semmilyen jelentőségük. A magyarok helyzete azonban gyökeresen megváltozott: az eddig az államot magáénak tudó nemzetből tudatosan elnyomott, erőszakos elnemzetietlenítésnek kitett, minden lehető módon, az államhatalom egész eszköztárának bevetésével sanyargatott kisebbséggé lettek. És a helyzet ilyen gyökeres megváltozásának magyarázata csak részben az, hogy más lett az állam „uralkodó” nemzete. Bár ez is benne van, amire kiáltó módon figyelmeztetett az (ami Romániában még fokozottabban megéreződött), hogy a szerb hatóságok milyen kárörömmel alkalmazták a magyarok ellen az Osztrák-Magyar Monarchia rendszabályait. (Például a magyar pártot egy 1875-ös és 1894-es bizalmas magyar belügyminiszteri rendeletre hivatkozva tiltották be.)

De benne van az is, hogy a nemzetközi közösség még ma sem jutott el a nemzeti kisebbségek hatékony védelméig, nemhogy Trianon után hatékony védelmet tudott volna adni a kisebbségi sorsba kényszerített embereknek. Igaz, a békeszerződések próbáltak ugyan megteremteni valamiféle kisebbségvédelmet, de ennek nemzetközi része teljesen hatástalan maradt. (A. Sajti Enikő sokat foglalkozik a Népszövetségnél és szerveinél tett panaszok értelmetlenségével.) Az a része viszont, amely ezt a kisebbségvédelmet az országok közötti viszony tárgyává tette, azt eredményezte, hogy a kisebbségek az államok közti viszony alakulásának túszaivá, sőt az állami politika manipulálásának tárgyává lettek. A belső szabályozáskor tehát az államok minden további nélkül joggal hivatkozhattak arra, hogy a kisebbség helyzete másutt sem jobb. Mint ahogyan a szerb hatalom oda-vágta a németeknek: hiába panaszkodnak a Népszövetségnél, hisz Ausztriában még rosszabbul kezelik a kisebbségeket, mint Jugoszláviában. (A. Sajti Enikő nem érinti a magyarországi délszlávok helyzetét, de közli a lesújtó adatot: Trianon után Magyarországon 150 000 szerb maradt - a szerb források 60 000-300 000-et mondanak - és számuk a II. világháború utáni magyar-jugoszláv tárgyalások idejére hat-hétezerre apadt.)

A tragédia legfőbb forrása azonban az, hogy az új állam hatóságai néhány év alatt (később ez az időszak rövidül: Horthy idejére hónapokra, Tito idejére hetekre) meg akarták ismételni azt a folyamatot, amely a gyorsabban kialakuló nemzeteknél több mint egy évszázad alatt játszódott le. Nevezetesen, hogy Franciaország a forradalom idején egyharmadában franciául beszélő, egyharmadában franciául értő és egyharmadában franciául egyáltalán nem beszélő országból olyan állammá vált, amelyben „a Köztársaság nyelve a francia”. Hogy Magyarországon a német és szláv többségű városok elmagyarosodtak. Ezért rögtöni betelepítésekkel radikálisan meg akarta változtatni a lakosság nemzetiségi összetételét. Kemény intézkedésekkel nemcsak az országhoz akarták kötni a revizionizmus forrásának tekintett kisebbségeket, hanem be is indították azok elszlávosítását. „Névelemzésekkel” a „visszaszerbesítés” kikényszerítésétől a kisebbségek társadalmi, politikai, kulturális életének, tájékoztatásának megnyomortításán át egész az oktatási rendszer olyan átalakításáig, amely a magyar nyelvű oktatást az elemi iskolákra korlátozta, de ott is a szerb nyelv erőltetésével és a magyar kultúra, történelem minimális tanításával igyekeztek szándékukat véghezvinni, amit az elszerbesítés egyéb intézkedései egészítettek ki.

MÁSODIK SZÁMÚ KEGYETLEN IGAZSÁG: HORTHY BŰNRÉSZESEKET KERES

Az államnak ezt az alapvető irányvonalát vizsgálva a magyar hatalom Bácskába történt visszatérésekor sem az az igazi probléma, hogy a honvédség bevonulása milyen következményekkel járt. (A. Sajti Enikő adatai szerint a bevonulásnak magyar adatok szerint 1435, szerb adatok szerint 3506 halálos áldozata volt. És már akkor volt egy tömeggyilkosság: Szőregpusztán a magyar egységek körbefogták a kiterelt, fehér zászlókat lobogtató telepeseket, és közülük egyes adatok szerint 111-et, mások szerint 470-et megöltek.) Az igazi borzalmat nem az azóta is olyan sokat emlegetett razzia jelentette a maga több ezer (A. Sajti Enikő szerint Csúrogon 887-893, Újvidéken 3500 halálos áldozat volt) halálos áldozatával, hanem az, hogy a bevonulás után megteremtett katonai uralom rögtön nekilátott a lakosság nemzeti összetételének gyökeres megváltoztatásához. És ebben „sikerei” is voltak: A. Sajti Enikő szerint már a katonai uralom idején 11 százalékkal megváltoztak a nemzetiségi arányok. (Egész Bácska területén az 1930-as népszámlálás szerint a lakosság 38,2 százaléka volt magyar és 33,2 százaléka szerb, az 1941-es népszámlálás viszont már 49,3 százaléknyi magyart és 23,9 százaléknyi szerbet mutatott.)

Ennek az igazi borzalomnak forrása a katonai hatalom – Werth Henrik vezérkari főnök által megfogalmazott és Bárdossy miniszterelnöknek

megküldött elképzelése értelmében – politikája, amely valamennyi magyarországi szláv és román kitelepítésével kívánta egyszer s mindenkorra megoldani a nemzetiségi kérdést. A Bácskában megteremtett katonai hatalom módot adott ennek a politikának a gyakorlati megvalósítására. Ezzel összhangban már 1941. április 14-én megkezdődött a szerb telepesek és „nemzethűségi szempontból gyanús személyek” internálása. Mögötte az a szándék állott, hogy rögtön kitelepítsék mindazokat, akik 1918. október 31-e után kerültek Bácskába. A kitelepítések rögtön meg is kezdődtek. A Nedić-kormány adatai szerint már 1941 szeptemberében 56 000 bácskai szerb volt Szerbiában. Emellett szorgalmazták azt is, hogy „önkéntesen” távozzanak Bánátba. 1941 májusában 150 000 szerb kitelepítésének engedélyezését kérték a német hatóságoktól. És nem rajtuk múltott, hogy nem telepítettek ki minden 1918 után betelepült szerbet, hanem azon, hogy a tömegesebb kitelepítést a németek nem engedélyezték, mert szövetségeseik, a Nedić-rendszer nem tudott volna gondoskodni ennyi menekülről. (Horvátországból még többet toloncoltak át a határon.) Megmaradtak tehát azok a gyűjtőtáborok, amelyekben a kitelepítésre szántakat őrizték, méghozzá olyan körülmények között, hogy munkára is csak úgy mehettek, hogy éjszakára visszatértek az internálótáborba.

Ezt egészítette ki a megtűrtnek nyilvánított, 1918 előtt itt élt szerbek életének, elsősorban kultúrájának teljes megnyomorítása. Megszüntették a Matica srpskát, a Szerb Olvasókört, betiltottak minden szerb és horvát újságot. Tönkretették a szerb nyelvű oktatást: a szerb tanítók és tanárok közül állandó munkát csak a magyarul tudók kaptak, viszont 1941. augusztus 3-án 1300 tanár, tanító érkezett Újvidékre az anyaországból. Így az 1941-42-es tanévben már majdnem kizárólag csak magyarul folyt a tanítás az elemi iskolákban, holott az elemi iskolások 57,8 százaléka nem volt magyar. A 24 délvidéki polgári iskola közül 20 magyar, 3 német és 1 szlovák tannyelvű volt, szerb nyelven még csak tagozat sem létezett. A 12 gimnázium közül csak egy volt szerb. Némi engedmények csak akkor történtek, amikor már nyilvánvaló lett, hogy a háborút elveszítették.

A nemzetiségi összetétel megváltoztatását szolgálta a magyarok tömeges betelepítése is. Nemcsak tömegesen érkeztek az anyaországból, és nemcsak a bukovinai csángók Bácskába telepítését szervezték meg, hanem részben megvalósították a szerbiai és boszniai szórványmagyarságnak Bácskába telepítését is. De ennél nagyobb bünt követtek el a bácskai magyarokkal szemben azzal, hogy (a rendszerhez kötésük, a háborús erőfeszítésekben való részvételük biztosítása stb. érdekében) bűnrészessé tették őket a bácskai szerbek ellen elkövetett gonosztekveken. Minden állás betöltéséhez a „nemzethűség” igazolása kellett, amit a Délvidéki Magyar Kulturális Szövetség adott ki; a magyar egységek bevonulása után a helyi

magyarokból ötös-tízes bizottságok alakultak a „hűségigazolványok” gyártására és a helyi magyar lakosok készítették el a „nemzethűségi szempontból megbízhatatlan” szerbek listáit; a kitelepítettek földjeit a helyi magyarok között osztották szét. Addig, hogy még a razziába is bevonták a helyi magyarokat: Csúrogon például az „összeszedést” 20-25 „bizalmi” helyi magyar információja alapján kezdték el, sőt abban mintegy 50 felfegyverzett helyi magyar is részt vett.

HARMADIK SZÁMÚ KEGYETLEN IGAZSÁG: AZ EMBERTELEN BOSSZÚ

A másik nemzet tagjai ellen elkövetett borzalmak sorozatát a titói rendszer nemcsak folytatta, hanem kezdeti szakaszában (az általános receptet alkalmazva: egy bizonytalan hatalom megszilárdításának legbiztosabb eszköze a más fajúak, nemzetiségűek, vallásúak elleni hangulat megteremtése, sőt az „uralkodó” faj, nemzet, vallás tagjainak a többiek irtásába való bevonással bűnrészessé tévése) az embertelen bosszú tudatos tömeggyilkosságával túl is szárnyalta. A Sajti Enikő azonban aránylag keveset foglalkozik ezzel a tömeggyilkossággal. (A mi kutatásaink sokkal alaposabbak. Mészáros Sándor húszezerre teszi a kivégzett magyarok számát, megemlítve, hogy a kivégzettek hivatalos listáin csak 5000 magyar név van, és hozzátéve, hogy a vajdasági magyar háborús bűnösök listáján 899 név szerepel.) Annál többet foglalkozik azzal, ami a titói rendszernek ezt a szakaszát is a másik két rendszer mellé helyezi, hogy ne csak visszaállítsa a világháborús korszak idején megbontott nemzetiségi arányokat (a szerbek visszatelepítésével, a csángók azonnali elüldözésével), hanem még érezhetőbbé tegye a magyarok és más kisebbségek visszaszorítását: új délszláv tömegek betelepítésével s a németek elüldözésével. Mi több, jegyében megszületett a magyarok kitelepítésének ördögi terve is. Ennek a tervnek a feladása nemcsak a rendszeren múlt. Hogy végül a titói rendszer némi felengedésének, a „testvériség-egység” politikájának korszakáig jutva zárja könyvét A Sajti Enikő.

KÖVETKEZTETÉSEK

A homoki nyúl is képes odanyújtani torkát a ragadozónak, hogy megmentse azokat a kicsinyeit, amelyeket néhány hét múlva már meg sem ismer. A madarak képesek önmaguk felkínálásával a fészektől messzebb csalni az ellenséget. Legendák szólnak a kicsinyeit védő anyatigrisről vagy oroszlánról, egyes állatfajok bakjairól-bikáiról, amelyek képesek védeni teheneiket, borjúikat. De az emberi társadalom akkor vált el véglegesen az

állati csordától-csoporttól, amikor a kőbaltával, vagy csak a botból és a hozzá erősített kődarabból álló lándzsával felszerelt vadászok körbefogták az asszonyokat és gyerekeket, készen állva arra, hogy azok védelmében öljenek, és ha kell, meghaljanak. A nemzet a legszebb közösségi érzéseknek a legmagasabb szintre emelése. (A következő szint már csak az egész emberiséggel, átmenetként egész Európával vállalt közösség lehet). Ugyanakkor azonban a nemzet jelenti azt a lelki, tudati, nyelvi, társadalmi stb. eszközökből-hatóerőkből összetevődő mechanizmust, amely az egyént a közösséghez köti, és azt az elszánást, hogy a nemzet tagja képes akár ölni és meghalni ezért a közösségért. Az már (a könnyen megtévesztéssé, egész nemzet öngyilkosságba kergetésévé válható) - mondhatjuk - a lelkiismeretlen, sokszor a tömegekre hatásgyakorló vezetők hajlamát kifejező politikára jellemző, hogy a közösségi erő a másik nemzet elleni hajsza, gyűlölet, más fajok, nemzetek, vallások tagjai gyilkolásának forrásává lehet.

Így jött létre a királyi diktatúra, a horthysta autoritárius és a titói kommunista rendszer közötti rokon vonásként, hogy hatalmának megszilárdítására egyformán bevetik - ha mód van rá - a másik nemzet tagjai gyilkolásának, elüldözésének eszközét, ha pedig erre nincs módjuk, akkor a másik nemzet elnyomásának, sanyargatásának módszereit. Mind a két esetben ugyanazzal a szándékkal: hogy egyes nemzetek tagjait bűnrészessé téve szerezzenek támogatást hatalmuknak, azt is mindig kilátásba helyezve, hogy ennek a támogatásnak az elmaradása utat nyitna a bosszúnak.

Ezt a kegyetlen igazságot kínálja a három rendszer egymás mellé állításával A. Sajti Enikő könyve, amely az olvasóból szinte sikoly- és segélykiáltásszerűen kikíváncsoz az ordítás: legyen már ennek egyszer vége. A határok ne kétfajta poklot válasszanak el, éljen végre egyformán minden nemzet minden polgára a határnak mind a két oldalán. Szerbiában ne kísértsen vissza mindig új formában, hogy egy soknemzetiségű országból szerb államot akarnak csinálni, szerb királlyal, szerb egyházzal, „csirilllicával”, szerb hivatalos nyelvvel. És Magyarországon vegyék végre tudomásul (a kettő közötti fokozatokat nem maga a tény, hanem a történelmi körülmények magyarázzák), hogy országuk kormányfője nem 15, még csak nem is 10 millió magyar miniszterelnöke, hanem 9-9,5 magyar és 0,5-1 millió nem magyar magyarországi állampolgáré.